

Antoni Puigverd

Per què el català no va morir?

Torno a l'espinós tema de les llengües motivat per una carta que Julián Murlanch va publicar al nostre diari. Hi explica que una antiquària li va oferir un plec de postals dels anys 1908-1925 i, com que les postals estan escrites en castellà malgrat que estan signades per cognoms catalans, Murlanch arriba a la conclusió que en aquells anys era impossible que algú els obligués a fer-ho i encara menys en la intimitat.

Obligats a escriure les postals privades en castellà, en els anys que cita, segurament no hi estaven, però seria temerari portar la deducció gaire més enllà. I no solament perquè les lleis que restringien l'ús del català eren nombroses en aquests anys (estava vigent el decret Romanones imposant el castellà en l'ensenyament; la proposta de cooficialitat del diputat Morera i Galícia va ser derrotada, apareix la llei del notariat que hi prohibeix l'ús del català; i, per descomptat, amb la dictadura de Primo la prohibició del català es generalitza a tots els àmbits). Quan es parla de llengües i poder, es té en compte només el factor legal o polític. Però, de fet, és molt més important la reputació de les llengües, és a dir, els vincles que mantenen amb els valors dominants (encarnats per les elits, generadores de mimesi). Més que la seva feblesa legal, el que perjudica una llengua és que estigui associada a sectors socials que, en un moment històric determinat, tenen fama de rudes, arcaics o incultes.

Les llengües són expressions de la intimitat (d'aquí el concepte de llengua materna). Però també responen als valors dominants. Expressen emocions, però certifiquen relacions de poder.

Si l'anglès s'ha convertit en la llengua mundial no és gràcies a l'imperialisme polític britànic o americà –que també–, sinó sobretot a la força amb què el cinema de Hollywood, el pop-rock, la televisió, l'*american way of life* i la superioritat de les universitats americanes han imposat la seva hegemonia, que atemoreix fins i tot cultures tan fortes i convençudes d'elles mateixes com la francesa o la japonesa. Fins i tot a les famílies amb cònjuges de llengües di-

ferents es produeix aquest mecanisme: la llengua que s'imposa de facto, depèn de qui exerceix el poder domèstic.

Per això els sociolingüistes, quan estudien el fenomen de les llengües en contacte, no fan servir el terme bilingüisme, sinó diglòssia: un concepte que incorpora les relacions de poder que estableixen entre elles. Rafael Ninyoles descriu, per exemple, a *Idioma i perjudici* (Ed. 314) com el valencià va perdre un 30% de parlants als anys seixanta. El jove llaurador, acompanyat del seu ofici (reputat com el menys prestigiós), de la mateixa manera que el diumenge s'afaitava, es perfumava i es fregava les ungles per dissimular al màxim la rusticitat i assemblar-se a l'*home de ciutat*, quan treia a ballar una noia, s'hi adreçava en castellà. La noia contestava en castellà. Ballaven, s'agradaven, festejaven i, quan la parella començava a parlar de casament, es produïa el primer dinar amb les famílies. Aleshores s'adonaven que tots parlaven en valencià... Però “com que ens hem conegut parlant en castellà” mantenien la llengua inicial. Aquest mecanisme explica l'extinció de moltes llengües arreu del món. El cas del valencià és molt semblant al gallec o al català a França. La llengua local és associada als oficis reputats com a vulgars o, fins i tot, innobles. Això permetia als mestres francesos, escriure a la pissarra: “Soyez propres, parlez français”. Sigueu nets, parreu francès.

El català del Principat és de les poques llengües sense Estat amb prestigi social. D'altres amb més poder polític, com l'irlandès o gaèlic, no l'han aconseguit. Per què el català és llengua de prestigi? Perquè la revolució industrial del XIX fa sinergia amb el romanticisme. Catalunya emergeix del segle XIX amb una autoestima que li fa recuperar l'interès per una llengua que els il·lustrats catalans ja donaven per morta. L'alta burgesia no comparteix, tanmateix, els valors de la petita burgesia i menestralia (protagonistes de la recuperació de la llengua catalana com a llengua de cultura). Pel que fa al proletariat, participa menys fervorosament d'aquest fenomen perquè

Les llengües expressen emocions íntimes, però certifiquen relacions de poder

una part del qual prové d'altres terres d'Espanya. El franquisme va estroncar el moviment de recuperació del català, però, paradoxalment, en va enfortir el simbolisme: la llengua prohibida esdevenia sagrada.

L'antifranquisme va convertir la llengua en punt de trobada. D'aquí el consens entorn a la immersió escolar i a les lleis democràtiques de protecció. Però entre el descontentament dels intel·lectuals castellanoparlants (origen de C's) i la tensió política que introdueix l'independentisme, el punt de trobada corre el perill d'esdevenir focus de tensió.

Com es prestigia una llengua per ajudar-la a sobreviure en la globalització uniformadora? Convertint-la en objecte de discussió? O reforçant el punt de trobada? Per reforçar el punt de trobada, aquell que no la parla hi ha de ser reconegut com a actor principal en tots sentits. Sense el suport dels castellanoparlants, el català no resistirà els embats de la globalització.●

Xavier Antich

Els drets socials imperatius

La reflexió ètica ha estat sovint, i ho és encara per a molts, la mera excusa per tranquil·litzar la mala consciència. Parlar de virtut, justícia, responsabilitat o moralitat és, massa sovint, amagar-se darrere la bondat de les paraules, sense que això orienti l'acció ni obligui els actes que podrien derivar-se'n. Fins i tot, i en tenim experiència repetida en aquests temps convulsos, és molt possible que passi fins i tot exactament el contrari: que aquells qui fan de les seves paraules la pantalla d'un comportament virtuós acabin sent, precisament, en les seves accions, els més podrits de tots, encara que puguin amagar-ho durant cert temps. Però, com va dir Lincoln, segons una atribució apòcrifa, “pots enganyar tothom algun temps; en pots enganyar alguns sempre; però no pots enganyar tothom i sempre”. Tant de bo, però, que això fos cert: bona part dels escàndols que han sortit a la llum en els darrers mesos tenen a veure amb aquest exercici de cinisme hipòcrita de falsos virtuoses que, durant dècades, han amagat la podridura de les seves accions amb paraules moralistes més falses que un *duro sevillano*.

Alguns cops, tanmateix, les bones paraules coincideixen amb les accions fetes i amb les intencions reals perseguides a través dels actes. I tot i així, el que realment és admirable, per la seva raresa, és quan les ac-

cions són exemplars i model·liques i, tot i així, no els cal la propaganda de les paraules que les expliquen. Tots en tenim constància, de persones així, modestes fins a l'extrem d'ocultar la bondat de les seves accions, l'altruisme de la seva entrega, la generositat de les seves aportacions. Són aquells que fan el bé i no tenen ni tan sols la necessitat de dir-ho, perquè l'important no és pas que es conegui, sinó que la seva acció canviï la realitat, deixant-la millor de com la van trobar.

Hi ha milers de persones així, entre nosaltres. Que tenen cura, amb absoluta entrega, de la gent més vulnerable i ferida per les inclemències de la crisi econòmica i per la crueltat d'un sistema estructuralment injust. Moltes actuen soles, emparades en l'anonimat d'una entrega als altres que només troba recompensa en la bondat de les pròpies accions i en els efectes que produeixen entre els que en són beneficiaris i receptors. Com si els seus actes estiguessin inspirats per les paraules més nobles que va escriure Shakespeare, posades en boca d'Ofèlia, “Love, and be silent” (“Estima, i guarda silenci”), només els mou a actuar la convicció entregada i no la propaganda de les paraules.

Moltes d'aquestes persones s'apleguen en associacions, de naturalesa molt diversa. I bona part d'elles, d'entre les més actives i efectives, s'apleguen en el que s'anomena la Taula d'Entitats del Tercer Sector.

Són, en general, gent militant i activista, en el millor sentit del terme, que actuen sense partidismes endogàmics, entregats a esmenar els efectes de la desigualtat i de la privació, en tants casos dolorosa, dels drets socials.

La setmana passada, Oriol Illa, president de la Taula, va fer una conferència memorable sobre tot plegat al Fòrum Europa Tribunal Catalunya (ya és a YouTube), parlant del trencament social produït per la crisi i exi-

Ja no n'hi ha prou amb pal·liar situacions de vulnerabilitat; cal revertir la desigualtat que n'és la causa

gint la garantia dels drets socials. Va recordar que la major part de les situacions de desigualtat, que provoquen situacions alarmants que ens indignen quan en tenim notícia, no són naturals, sinó que són el resultat provocat per “un sistema econòmic que exclou i penalitza qualsevol posició de vulnerabilitat”. I va recordar com l'exclusió és generadora de pobresa, així com la paradoxa que el discurs emfàtic al voltant de la competitivitat i les iniciatives legislatives que

l'han impulsada no ha servit per crear societats més equitatives, sinó precisament tot el contrari. Augmentant la productivitat, no s'ha produït més riquesa distributiva, sinó una major desigualtat, un increment de l'exclusió i un augment escandalós dels sectors socials més vulnerables.

I va formular, també, el que al meu modest entendre hauria de ser el repte col·lectiu més urgent per als temps que venen: la consideració dels drets socials fonamentals com a “drets sòlids”, va dir, i que jo m'atreveixo a qualificar de “drets imperatius”. Hem assumit ja ara, després d'una batalla que ha durat dos segles, que l'educació i la sanitat són drets universalment imperatius, tan bàsics que no hi pot haver societat mínimament justa sense el compliment efectiu, i no només de paraula, d'aquests dos drets. Però tots els altres drets socials, sobretot els reconeguts universalment com a fonamentals, no tenen encara la consideració d'imperatius, de compliment inexcusable. I tanmateix són els que han de permetre i garantir una vida digna.

Ja no n'hi ha prou, amb pal·liar les situacions de vulnerabilitat, per imprescindible que això continuï sent. Cal revertir la desigualtat que n'és la causa. I, en això, ja no basten les paraules, per benintencionades que siguin. Calen accions: fer-les i exigir-les és l'imperatiu categòric de la nostra època.●